

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології
факультету № 6**

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

**з дисципліни Використання спеціальних знань у кримінальному,
цивільному та адміністративному судочинстві
вибіркових компонент освітньої програми
другого (магістерського) рівня вищої освіти**

Спеціальність: 262 «Правоохоронна діяльність»

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 9 від 30.10.2023 р.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 9 від 18.10. 2023 р.

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол № 9 від 29.10.2023 р.

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС (протокол від 16.10.2023 № 9)

Розробники:

Завідувач кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ д.ю.н., професор Щербаковський М. Г.,

Рецензенти:

Заступник директора Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса з наукової роботи д.ю.н., професор Сімакова-Єфремян Є. Б.

Професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, д.ю.н., професор Степанюк Р. Л.

1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами

1.2. Денна форма навчання

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		Лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр № 3							
Тема № 1. Поняття спеціальних знань та обізнаної особи	12	2	2			8	
Тема № 2. Обізнані особи в кримінальному, цивільному та адміністративному судочинстві.	12	2	2			8	
Тема № 3. Спеціаліст у кримінальному, цивільному та адміністративному провадженні.	12	2	2			8	
Тема № 4. Поняття судової експертизи	12	2	2			8	
Тема № 5. Організаційні основи проведення судових експертиз	12	2	2			8	
Тема № 6. Судовий експерт.	12	2	2			8	
Тема № 7. Наукові та методичні основи судових експертиз	12	2	2			8	
Тема № 8. Процесуальні основи проведення судових експертиз в кримінальному, цивільному, адміністративному судочинстві	12	2	2			8	

Тема № 9. Тактика проведення судових експертиз.	12	2	2			8	
Тема № 10. Дослідження і оцінка висновку експерта	12	2	2			8	
Всього за семестр	120	20	20			80	Залік

1.2. Заочна форма навчання

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		Лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр № 3							
Тема № 1. Поняття спеціальних знань та обізнаної особи	12	1	1			10	
Тема № 2. Обізнані особи в кримінальному, цивільному та адміністративному судочинстві.	12	1	1			10	
Тема № 3. Спеціаліст у кримінальному, цивільному та адміністративному провадженні.	12	1	1			10	
Тема № 4. Поняття судової експертизи	12	1	1			10	
Тема № 5. Організаційні основи проведення судових експертиз	12	1	1			10	
Тема № 6. Судовий експерт.	12	1	1			10	
Тема № 7. Наукові та методичні основи судових експертиз	12					12	

Тема № 8. Процесуальні основи проведення судових експертиз в кримінальному, цивільному, адміністративному судочинстві	12					12	
Тема № 9. Тактика проведення судових експертиз.	12					12	
Тема № 10. Дослідження і оцінка висновку експерта	12					12	
Всього за семестр	120	6	6			108	Залік

2. Методичні вказівки до семінарських занять

ТЕМА 1. ПОНЯТТЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ТА ОБІЗНАНОЇ ОСОБИ

Семінарське заняття: Поняття спеціальних знань та обізнаної особи.

Навчальна мета заняття: формування знань про: форми використання спеціальних знань, обізнаних осіб, які володіють спеціальними знаннями та їх функції у кримінальному провадженні.

Час проведення: 2 год. денна форма навчання, 1 год заочна форма навчання

Навчальні питання:

1. Поняття спеціальних знань.
2. Процесуальні та не процесуальні форми використання спеціальних знань.
3. Поняття обізнаної особи.
4. Учасники процесу і спеціальні знання. Підстави застосування спеціальних знань.

Методичні вказівки:

У процесі самостійної підготовки студенти повинні засвоїти сутність спеціальних знань, які є не правовими знаннями з певних галузей людської діяльності, що разом із практичними навиками використовуються в кримінальному провадженні для вирішення необхідних питань. Носіями спеціальних знань є обізнані особи, які за процесуальним статусом поділяються на експерта, спеціаліста, педагога, судового-медичного експерта, психолога, лікаря, педагога, перекладача, обізнаного свідка (підозрюваного, потерпілого), ревізора, перевіряючого.

Необхідно з'ясувати хто є обізнаною особою у судочинстві та функції обізнаних осіб в процесі доказування. Так, за допомогою експерта отримуються нові докази. Іншими обізнаними особами є спеціаліст, судово-медичний експерт, лікар, перекладач, психолог, допомагають шукати,

фіксувати докази (сліди злочину). Ревізор, перевіряючий створюють документи, які залучаються як докази в кримінальному провадженні.

Література:

1. Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование: учеб.-практ. пособие. Харьков: Эспада, 2005. 544с.

URL:https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/SHERBAKOVSKIY_2005.pdf

2. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В деле, 2015. 560 с.
URL:http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6020/Provedennia%20ta%20vykorystannia%20sudovykh%20ekspertyz%20u%20kryminalnomu%20provadzheni_monohrafiia_M%20H%20Shcherbakovskyi_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y

3. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с.

URL:<https://dduvs.in.ua/wpcontent/uploads/files/Structure/library/student/monogr.pdf>

4. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни “Судова експертологія: поняття, структура, завдання, функції” (галузь знань 0304 “Право”, освітньо-кваліфікаційний рівень “Магістр”, спеціальність 8. 18010003 “Судова експертиза”) / уклад.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель, та ін. Харків: Національний університет “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2012. 24 с.

URL:https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/NMP_0074.pdf

ТЕМА 2. ОБІЗНАНІ ОСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ, ЦИВІЛЬНОМУ ТА АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Семінарське заняття

Час проведення: 2 год. денна форма навчання, 1 год заочна форма навчання

Навчальні питання:

1. Суб'єкти використання спеціальних знань та особливості їх залучення.
2. Процесуальні форми залучення обізнаних осіб.
3. Непроцесуальні форми залучення обізнаних осіб

Методичні вказівки:

Обізнана особа - це суб'єкт, який: має спеціальні знання і навички їхнього застосування, найчастіше разом з науково-технічними засобами; отримав їх в результаті професійного освітнього або самостійного навчання і досвіду; залучається сторонами, слідчим суддею або судом під час досудового розслідування або судового розгляду; залучається безпосередньо (експерт) або опосередковано (ревізор), в процесуальній (перекладач) або непроцесуальній

(перевірка за обліками) формах; залучається обов'язково або на розсуд уповноваженої особи; мета залучення - сприяння у вирішенні завдань кримінального провадження; надані відомості, висновки та документи використовуються як джерела доказів («документи», «висновок експерта» (ст. 84 КПК України) або орієнтує інформації.

Процесуальними формами залучення обізнаних осіб при проведенні слідчих дій є такі. Перекладач залучається для того, щоб створити необхідні умови для правильного взаєморозуміння учасників процесу, усвідомити обставини і забезпечити об'єктивність кримінального провадження. Судово-медичний експерт залучається з метою зовнішнього огляду трупа на місці події; огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією (обов'язково); освідчування (не обов'язково). Педагог, психолог беруть участь в процесуальних діях з метою надання допомоги сторонам і суду в отриманні у малолітніх (до 14 років) і неповнолітнього (до 18 років) відомостей про відомі йому факти і обставини розслідуваної злочину. Лікар залучається в випадках, коли неможливо своєчасно залучити судово-медичного експерта (огляд трупа, огляд). Він замінює і виконує функції судового медика; при допиті та інших слідчих діях з участю малолітніх та неповнолітніх, які перебувають у хворобливому стані. Роль лікаря - спостерігати за станом здоров'я учасника з тим, щоб не допустити його погіршення. Спеціаліст залучається для сприяння в збиранні (пошуку, виявленні, фіксації, вилучення, збереження), дослідженні, оцінці доказів; надання усних або письмових пояснень (довідок, консультацій) зі спеціальних питань

Процесуальні форми залучення обізнаних осіб поза слідчих дій: психіатр, крім проведення судово-психіатричної експертизи (ст.ст. 514, 515 КПК України); медичний працівник (ст.ст. 212, 280, 509, 539 КПК України); ревізор, перевіряючий (ст. ст. 93, 99 КПК України).

Непроцесуальні форми залучення обізнаних осіб: проведення попередніх досліджень; метою яких є негайне отримання орієнтує інформації; консультації обізнаних осіб виявляється у усній чи письмовій формі; дослідження, що проводяться при перевірці по криміналістичним обліками, метою яких є отримання довідкової інформації про об'єкти, що перевіряється

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. (зі змінами станом на 09.09.2021)

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004. Відомості Верховної Ради України, 2004. № 40-41, 42. Ст.492. (зі змінами станом на 09.09.2021)

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

3. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. Відомості Верховної Ради України, 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.. (зі змінами станом на 09.09.2021)

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

4. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від

06.11.1991. Відомості Верховної Ради України, 1992. № 6. Ст. 56. (зі змінами станом на 09.09.2021)

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.

5. Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учеб.-практ. пособие. Харьков: Эспада, 2005. 544с.

URL:https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/SHERBAKOVSKIY_2005.pdf

6. Щербаковский М. Г. Судова експертологія : посібник. Харків, ХНУВС. 2009.. 190 с.

7. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В деле, 2015. 560 с.

URL:http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6020/Provedennia%20ta%20vykorystannia%20sudovykh%20ekspertyz%20u%20kryminalnomu%20provadzhenni_monohrafiia_M%20H%20Shcherbakovskyi_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y

ТЕМА 3. СПЕЦІАЛІСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ, ЦИВІЛЬНОМУ ТА АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Семінарське заняття

Час проведення: 2 год. денна форма навчання, 1 год заочна форма навчання

Навчальні питання:

1. Функції спеціаліста в кримінальному, цивільному та адміністративному провадженні.

2. Тактичні основи залучення спеціаліста.

3. Судово-медичний експерт в слідчих (розшукових) діях.

4. Правові та функціональні відмінності експерта від спеціаліста.

Методичні вказівки:

Основні функції спеціаліста: 1. Надання безпосередньої кваліфікованої допомоги слідчому, суду в застосуванні техніко-криміналістичних засобів і методів при проведенні слідчих дій з метою збирання доказів. Спеціаліст проводить попередні дослідження виявлених доказів з метою виявлення причин та обставин їх появи, встановлення механізму і способу вчинення злочину, виявляє властивості об'єктів, що визначають їх доказове значення. Вивчення механізму утворення слідів в ході такої процесуальної дії, як огляд місця події, дозволяє побудувати реальні версії розслідування, вибрати первинні слідчі дії. 2. Надання консультацій, пояснень зі спеціальних питань. Спеціаліст дає консультації щодо об'єктів, обставин злочину, так і довідки (наприклад, про сучасні можливості експертиз). Спеціаліст надає допомогу при оцінці доказів і визначення напрямів їх використання.

До основних тактичних прийомів роботи спеціаліста відноситься. Попереднє ознайомлення з обставинами злочину, а також видом, завданнями та цілями слідчих дій, в яких він буде виконувати функції спеціалістів; з'ясування

плану проведення слідчої дії і завдань, які ставить перед ним слідчий; виконання дій з пошуку, виявлення, фіксації і вилучення слідів та інших речових доказів.

На місці виявлення трупа судовий медик вирішує наступні завдання: виявляє ознаки, що дозволяють судити про смерть потерпілого; надає слідчому допомогу в пошуку і виявленні біологічних слідів; консультує слідчого з питань, пов'язаних із зовнішнім оглядом трупа, біологічних слідів; звертає увагу слідчого на всі особливості, які мають значення для даного випадку; дає пояснення слідчому про значення даних, встановлених в ході огляду; бере участь у пошуку відборі порівняльних зразків; надає допомогу слідчому в описі трупа і інших слідів в протоколі слідчої дії для забезпечення повноти і правильності викладу виявлених фактичних даних.

Розглянути різницю між експертом та спеціалістом за метою залучення, процесуальними підставами залучення до розслідування; освітою; процесуальними повноваженнями; змістом практичної діяльності; видом відповідальності; характером застосовуваних науково-технічних засобів і методів; документом, що фіксує результати діяльності; значенням результатів дослідження:

Література:

1. Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: наказ Міністерства внутрішніх справ України № 1339 від 3.11.2015.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. (зі змінами станом на 09.09.2021)

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004. Відомості Верховної Ради України, 2004. № 40-41, 42. Ст.492. (зі змінами станом на 09.09.2021)

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

4. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. Відомості Верховної Ради України, 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.. (зі змінами станом на 09.09.2021)

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

5. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991. Відомості Верховної Ради України, 1992. № 6. Ст. 56. (зі змінами станом на 09.09.2021)

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.

6. Методичний посібник для працівників органів досудового слідства з питань призначення та проведення судової експертизи / За заг. ред. П. В. Коляди. К: УВПД ГШ МВС України, 2008. 278 с.

URL: <https://ru.bglib.org/book/2985774/bdda32>

7. Пиріг І. В., Бідняк Г.С. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні: навч. посібник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 140 с.

URL:<https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3719/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%91%D1%96%D0%B4%D0%BD%D1%8F%D0%BA%20%D0%9F%D0%B8%D1%80%D1%96%D0%B3.pdf>

ТЕМА 4. ПОНЯТТЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Семінарське заняття:

Час проведення: 2 год. денна форма, 1 год. заочна форма

Навчальні питання:

1. Нормативні документи, що регулюють судово-експертну діяльність.
2. Основні ознаки судової експертизи.
3. Відмінність судової експертизи від інших форм використання спеціальних знань та наукових досліджень.

Методичні вказівки:

У процесі самостійної підготовки студенти повинні засвоїти правові особливості судових експертиз, проаналізувати Закон України «Про судову експертизу», процесуальні кодекси, Постанову Пленуму Верховного Суду України та інші нормативи.

Основні ознаки судової експертизи: застосування спеціальних знань; встановлення фактичних даних по справі (предмету правопорушення, суб'єкта правопорушення, об'єктивної і суб'єктивної сторони правопорушення); проведення науково-обґрунтованого дослідження; проведення відповідно до вимог закону; дослідження об'єктів, які представлені сторонами, судом; проведення дослідження спеціальним суб'єктом - судовим експертом; оформлення дослідження у спеціальному процесуальному документі - висновку експерта.

У процесі самостійної підготовки студенти повинні засвоїти відмінність судової експертизи від інших форм використання спеціальних знань та наукових досліджень. Розглянути співвідношення судової експертизи та експертизи нормативних актів, науково-технічної, екологічної та інших позасудових експертиз

Основні ознаки судової експертизи використання спеціальних знань експерта у судочинстві для встановлення обставин кримінальної, цивільної, адміністративної справи або виконавчого провадження.

Література:

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (станом на 09.09.2021)

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.

2. Експертизи у судочинстві України: посібник / за заг. ред. В. Г.

Гончаренка, І. В. Гори. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 504 с.

URL: <https://lira-k.com.ua/preview/12767.pdf>

3. Клименко Н. І. Судова експертологія. Курс лекцій. Київ: Видавничий дім «Ін-Юре»: 2007. 528 с.

4. Макаренко Е. І. Негодченко О. В., Тertiшник Н. Н. Експертизи на досудовому слідстві: посібник. Днепропетровськ., 2001.

URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2815/1/%d0%a2%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b8%d1%88%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20%d0%92.%20%d0%9c.%20%2c%20%d0%9d%d0%b5%d0%b3%d0%be%d0%b4%d1%87%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%9e.%20%d0%92.%2c%20%d0%9c%d0%b0%d0%ba%d0%b0%d1%80%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%95.%20%d0%86.%20%d0%84%d0%9a%d0%a1%d0%9f%d0%95%d0%a0%d0%a2%d0%98%d0%97%d0%98%20%20%d0%9d%d0%90%20%d0%94%d0%9e%d0%a1%d0%a3%d0%94%d0%9e%d0%92%d0%9e%d0%9c%d0%a3%20%d0%a1%d0%9b%d0%86%d0%94%d0%a1%d0%a2%d0%92%d0%86.pdf>

5. Судова експертологія : підруч. / за заг. ред. В.М.Тertiшника. Харків: Право, 2021. 280 с.

URL: https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4488&download_id=1495

6. Щербаковский М. Г. Судова експертологія : посібник. Харків, ХНУВС. 2009.. 190 с.

7. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В деле, 2015. 560 с.

URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6020/Provedennia%20ta%20vykorystannia%20sudovykh%20ekspertyz%20u%20kryminalnomu%20provadzhenni_monohrafiia_M%20H%20Shcherbakovskyi_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y

8. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни “Судова експертологія: поняття, структура, завдання, функції” (галузь знань 0304 “Право”, освітньо-кваліфікаційний рівень “Магістр”, спеціальність 8. 18010003 “Судова експертиза”) / уклад.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель, та ін. Харків: Національний університет “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2012. 24 с.

URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/NMP_0074.pdf

ТЕМА 5. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Семінарське заняття

Час проведення: 2 год. денна форма навчання, 1 год заочна форма навчання

Навчальні питання:

1. Державні спеціалізовані експертні установи України.
2. Функції державних спеціалізованих експертних установ України.
3. Порядок проведення експертизи в експертній установі.
4. Повноваження керівника експертної установи з організації провадження експертного дослідження.
5. Підготовка судових експертів.

Методичні вказівки:

Студенти повинні знати структуру системи державних експертних установ, які існують у Міністерствах охорони здоров'я, юстиції, експертних службах Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України.

Розглядаючи друге питання вказати на основні функції державних судово-експертних установ: провадження експертиз; участь співробітників в якості фахівців; проведення неекспертні досліджень на прохання митних органів, державних, колективних, приватних підприємств і фізичних осіб; проведення науково-дослідної роботи в галузі судової експертизи; надання науково-методичної, довідкової та консультативної допомоги правоохоронним органам і судам; підготовка експертних кадрів, підвищення кваліфікації експертів державних експертних установ.

З третього питання студенти мають розглянути процесуальний порядок призначення судових експертиз у державних експертних установах, а також їх замовлення приватному експерту окремо та одночасно з державним. На підставі вивчення нормативних документів слід розглянути порядок проведення експертиз в експертній установі, повноваження керівника установи з організації проведення експертизи й контролю експертних досліджень.

Розглянути повноваження керівника експертної установи згідно процесуальних законів та відомчих інструкцій. З'ясувати, що організація експертного дослідження покладається на керівника експертної установи, яким є директор (начальник, завідувач) державної судово-експертної установи, або прирівняного до нього спеціалізованого підрозділу. Керівник державної судово-експертної установи, крім адміністративних функцій, наділений певними процесуальними повноваженнями. Він вивчає матеріали, що надійшли, і може сам призначити експерта або декількох експертів із числа співробітників даної установи для виконання експертизи; установити строк її проведення або передати вирішення цих питань керівникові відповідного структурного підрозділу (начальникові відділу, завідувачеві лабораторією, сектором і т.п.).

Підготовка судових експертів включає вивчення процесуальних документів щодо провадження судових експертиз; літературних джерел з теорії судових експертиз; методичних матеріалів з експертної спеціалізації. Після складання іспиту для отримання кваліфікації судового експерта ім'я особи вноситься у державний Реєстр атестованих судових експертів.

Література:

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (станом на 09.09.2021). . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.

2. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 1343 від 03.11.2015. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15#Text>

3. Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: наказ Міністерства внутрішніх справ України № 1339 від 3.11.2015. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text>

4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змінами станом на 09.09.2021). URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

5. Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 17.07.2017 № 591. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text>

6. Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України.: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.1995 р. № 6. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95#Text>

7. Порядок проведення судово-психіатричної експертизи: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 8 жовтня 2001 року № 397. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95#Text>

8. Про організацію судово-психіатричної експертизи в Україні: наказ МОЗ України від 2 грудня 2013 року № 1058. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1058282-13#Text>

9. Експертизи у судочинстві України: посібник / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 504 с. URL: <https://lira-k.com.ua/preview/12767.pdf>

10. Клименко Н. І. Судова експертологія. Курс лекцій. Київ: Видавничий дім «Ін-Юре»: 2007. 528 с.

11. Макаренко Е. І. Негодченко О. В. , Тертишник Н. Н. Експертизи на досудовому слідстві: посібник. Днепропетровськ., 2001. URL:<http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2815/1/%d0%a2%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b8%d1%88%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20%d0%92.%20%d0%9c.%20%2c%20%d0%9d%d0%b5%d0%b3%d0%be%d0%b4%d1%87%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%9e.%20%d0%92.%2c%20%d0%9c%d0%b0%d0%ba%d0%b0%d1%80%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%95.%20%d0%86.%20%d0%84%d0%9a%d0%a1%d0%9f%d0%95%d0%a0%d0%a2%d0%98%d0%97%d0%98%20%20%d0%9d%d0%90%20%d0%94%d0%9e%d0%a1%d0%a3%d0%94%d0%9e%d0%92%d0%9e%d0%9c%d0%a3%20%d0%a1%d0%9b%d0%86%20%d0%94%d0%a1%d0%a2%d0%92%d0%86.pdf>

12. Судова експертологія : підруч. / за заг. ред. В.М.Тертишника. Харків: Право, 2021. 280 с. URL:<https://pravo-izdat.com.ua/index.php?>

[route=product/product/download&product_id=4488&download_id=1495](#)

13. Судові експертизи в процесуальному праві України: навч. посіб. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 424 с. <https://lira-k.com.ua/preview/12767.pdf>

14. Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учеб.-практ. пособие. Харьков: Эспада, 2005. 544с.

URL:https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/SHERBAKOVSKIY_2005.pdf

15. Щербаковский М. Г. Судова експертологія : посібник. Харків, ХНУВС. 2009.. 190 с.

Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В деле, 2015. 560 с. URL:[http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6020/Provedenni a%20ta%20vykorystannia%20sudovykh%20ekspertyz%20u%20kryminalnomu%20p rovadzhenni_monohrafiia_M%20H%20Shcherbakovskyi_2015.pdf?sequence=1&isA llowed=y](http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6020/Provedenni%20ta%20vykorystannia%20sudovykh%20ekspertyz%20u%20kryminalnomu%20provadzhenni_monohrafiia_M%20H%20Shcherbakovskyi_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

ТЕМА 6. СУДОВИЙ ЕКСПЕРТ

Семінарське заняття

Час проведення: 2 год. денна форма навчання, 1 год заочна форма навчання

Навчальні питання:

1. Категорії судових експертів.
2. Загальні та індивідуальні вимоги до експерта як учасника процесу.
3. Структура знань судового експерта.
4. Обов'язки судового експерта.
5. Права, відповідальність судового експерта.
6. Поняття і зміст незалежності судового експерта.
7. Компетенція та компетентність судового експерта.

Методичні вказівки:

Готуючись до першого питання слід розглянути категорії судових експертів згідно із Законом України «Про судову експертизу». З'ясувати, що існують три категорії судових експертів: атестовані судові експерти – співробітники державних спеціалізованих судово-експертних установ, які проводять експертизи відповідно до своїх посадових обов'язків; атестовані судові експерти, які не є співробітниками державних спеціалізованих судово-експертних установ; фахівці у відповідних областях знань, які проводять експертизи, не передбачені в державних спеціалізованих установах.

Особа, яка претендує на отримання кваліфікації судового експерта повинна відповідати таким вимогам: мати вищу освіту; пройти відповідну підготовку та отримати кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності; знати чинне процесуальне законодавство та інші нормативні документи, що регулюють порядок призначення та проведення судових експертиз; скласти іспит експертно-кваліфікаційній комісії на право самостійного проведення судових експертиз певного роду, виду.

До обов'язків експерта відноситься: прийняти до виконання доручену йому експертизу; заявити самовідвід за наявності передбачених законодавством обставин; особисто провести повне дослідження, дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені питання; повідомити ініціатора призначення експертизи, про неможливість її проведення, якщо поставлене питання виходить за межі компетенції експерта або якщо надані йому матеріали недостатні для вирішення поставленого питання, а витребувані додаткові матеріали не були надані; з'явитися на виклик для надання роз'яснень, показань чи доповнень з приводу проведеної експертизи або причин повідомлення про неможливість її проведення.

До прав судового експерта відноситься таке: знайомитися з матеріалами справи, які стосуються предмета експертизи; заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків; заявляти клопотання щодо уточнення поставлених експертові питань; указувати у висновку на факти, виявлені під час проведення експертизи, які мають значення для справи, але стосовно яких йому не були поставлені питання, та на обставини, що сприяли (могли сприяти) вчиненню правопорушення; у разі незгоди з іншими членами експертної комісії скласти окремий висновок; одержувати винагороду за проведення експертизи та відповідно до законодавства компенсацію (відшкодування) витрат за виконану роботу та витрат, пов'язаних із викликом для надання роз'яснень чи показань, у разі якщо це не є його службовим обов'язком.

Судовий експерт несе кримінальну відповідальність (за дачу свідомо неправдивого висновку згідно ст. 384 КК України; за відмову від дачі висновку без поважних причин згідно ст. 385 КК України; за розголошення даних досудового слідства за ст. 387 КК України; адміністративну відповідальність за ст. 185³ Кодексу України; дисциплінарну відповідальність за порушення порядку проведення експертизи і несумлінне ставлення до своїх службових обов'язків, що не тягнуть кримінальну або адміністративну відповідальність, і включає дисциплінарні стягнення:

Незалежність судового експерта забезпечується визначенням законом порядку призначення судового експерта; заборонаю під загрозою передбаченої законом відповідальності втручатися будь-кому в проведення судової експертизи; існуванням установ судових експертиз, незалежних від органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування та суду; створенням необхідних умов для діяльності судового експерта, його матеріальним і соціальним забезпеченням; кримінальною відповідальністю судового експерта за дачу свідомо неправдивого висновку та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків; можливістю призначення повторної судової експертизи; присутністю учасників процесу в передбачених законом випадках під час проведення судової експертизи.

Література:

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ (станом на 09.09.2021)

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038_12#Text.

2. Експертизи у судочинстві України: посібник / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 504 с. URL: <https://lira-k.com.ua/preview/12767.pdf>
3. Клименко Н. І. Судова експертологія. Курс лекцій. Київ: Видавничий дім «Ін-Юре»: 2007. 528 с..
4. Макаренко Е. І. Негодченко О. В. , Тertiшник Н. Н. Експертизи на досудовому слідстві: посібник. Днепропетровськ., 2001. URL:<http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2815/1/%d0%a2%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b8%d1%88%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20%d0%92.%20%d0%9c.%20%2c%20%d0%9d%d0%b5%d0%b3%d0%be%d0%b4%d1%87%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%9e.%20%d0%92.%2c%20%d0%9c%d0%b0%d0%ba%d0%b0%d1%80%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%95.%20%d0%86.%20%d0%84%d0%9a%d0%a1%d0%9f%d0%95%d0%a0%d0%a2%d0%98%d0%97%d0%98%20%20%d0%9d%d0%90%20%d0%94%d0%9e%d0%a1%d0%a3%d0%94%d0%9e%d0%92%d0%9e%d0%9c%d0%a3%20%d0%a1%d0%9b%d0%86%20%d0%94%d0%a1%d0%a2%d0%92%d0%86.pdf>
5. Судова експертологія : підруч. / за заг. ред. В.М.Тertiшника. Харків: Право, 2021. 280 с. URL:https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4488&download_id=1495
6. Судові експертизи в процесуальному праві України: навч. посіб. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 424 с. <https://lira-k.com.ua/preview/12767.pdf>
7. Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учеб.-практ. пособие. Харьков: Эспада, 2005. 544с. URL:https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/SHERBAKOVSKIY_2005.pdf
8. Щербаковский М. Г. Судова експертологія : посібник. Харків, ХНУВС. 2009.. 190 с.
9. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В деле, 2015. 560 с. URL:http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6020/Provedennia%20ta%20vykorystannia%20sudovykh%20ekspertyz%20u%20kryminalnomu%20provadzhenni_monohrafiia_M%20H%20Shcherbakovskyi_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y

ТЕМА 7. НАУКОВІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ.

Семінарське заняття

Час проведення: 2 год денна форма навчання.

Навчальні питання:

1. Об'єкти судових експертиз.
2. Предмет судової експертизи.
3. Експертні завдання, їх види.
4. Ідентифікаційні експертні завдання.

5. Зразки для експертного дослідження.
6. Методи та методики експертного дослідження.
7. Результати ідентифікаційного дослідження.
8. Форми висновків експерта та їх класифікація

Методичні вказівки:

Під час підготовки до першого навчального питання вихідними даними є положення про родовий, видовий і конкретний предмети, об'єкт судових експертиз. Кожен з них відрізняється рівнем узагальнення.

До загальних об'єктів відносяться матеріальні (предмети, їх сукупності) або матеріалізовані (документи) джерела інформації. Об'єкти роду (виду) експертизи – це множина (клас, категорія) предметів, які володіють загальними властивостями. Об'єкти конкретної експертизи – індивідуально-визначені речі, документи і інші матеріальні утворення, виділені з матеріальної обстановки події злочину. Безпосереднім об'єктом експертного дослідження є відображені в матеріальній обстановці події і виділені в результаті аналізу властивості.

Предмет роду (виду) судової експертизи являє собою сукупність всіх фактичних даних, які можуть бути встановлені при проведенні даної судової експертизи на певному етапі її розвитку. Предмет конкретної експертизи – це фактичні дані, які необхідно встановити щодо конкретного розслідуваного злочину із застосуванням спеціальних знань у формі судової експертизи, визначаються питаннями, що виносять на вирішення експерта і які формулюються в постанові слідчого (ухвалі суду) про призначення експертизи..

Експертні завдання розподіляються на дві групи. Ідентифікаційні завдання спрямовані на ототожнення предметів, осіб, трупів, місцевості. Діагностичні завдання, пов'язані з аналізом події, що відбулася: механізму злочинного діяння в цілому і на окремих його стадіях, властивостей і стану складових його елементів.

Зразки порівняння – це матеріальні джерела інформації, що відображають властивості об'єктів, які перевіряються, або самі ці об'єкти. Виділяють три групи зразків. Вільні зразки виникають до початку кримінального провадження поза зв'язком зі вчиненим злочином і його розслідуванням. Умовно-вільні зразки виникають після порушення кримінальної справи, але не у зв'язку з підготовкою матеріалів для проведення експертизи. Експериментальні зразки. Ці зразки одержують після порушення кримінальної справи у зв'язку із призначенням і проведенням судової експертизи. Експериментальні зразки можуть відбирати два суб'єкти – судовий експерт і слідчий (суд). Незалежно від часу виникнення і форми відображення властивостей об'єкта, що перевіряється (відбитки, частини або частки), зразки повинні задовольняти ряд вимог, недотримання яких унеможливує проведення експертного дослідження: безсумнівність походження; необхідна кількість, належна якість порівнянності зразків з об'єктом дослідження.

В теорії судової експертизи розрізняють такі методи: а) загальноекспертні методи, що використовуються у всіх експертних дослідженнях і діляться на дві групи (емпіричні, логічні методи); б)

окремоекспертні методи застосовуються в декількох родах судових експертиз (інструментальні, математичні; в) спеціальні методи розробляються й застосовуються тільки в рамках одного роду, виду судових експертиз відносно конкретних об'єктів.

Висновки, що формулюються за результатами досліджень експертом класифікуються на такі групи: за ступенем упевненості експерта (категоричні, імовірні); стосовно встановлюваного факту (позитивні або стверджувальні, негативні); стосовно реально існуючих фактів (про факти, що дійсно мали місце в минулому; про об'єктивну можливість існування фактів за певних умов); за варіантами рішення (однозначні, альтернативні); за характером відносин між наслідком і причиною (безумовні, умовні); за інформативністю (змістовні, про неможливість вирішення поставленого слідчим питання).

Література:

1. Експертизи у судочинстві України: посібник / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 504 с.
URL: <https://lira-k.com.ua/preview/12767.pdf>
2. Клименко Н. І. Судова експертологія. Курс лекцій. Київ: Видавничий дім «Ін-Юре»: 2007. 528 с.
3. Макаренко Е. І. Негодченко О. В., Тertiшник Н. Н. Експертизи на досудовому слідстві: посібник. Днепропетровськ., 2001.
URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2815/1/%d0%a2%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b8%d1%88%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20%d0%92.%20%d0%9c.%20%2c%20%d0%9d%d0%b5%d0%b3%d0%be%d0%b4%d1%87%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%9e.%20%d0%92.%2c%20%d0%9c%d0%b0%d0%ba%d0%b0%d1%80%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%95.%20%d0%86.%20%d0%84%d0%9a%d0%a1%d0%9f%d0%95%d0%a0%d0%a2%d0%98%d0%97%d0%98%20%20%d0%9d%d0%90%20%d0%94%d0%9e%d0%a1%d0%a3%d0%94%d0%9e%d0%92%d0%9e%d0%9c%d0%a3%20%d0%a1%d0%9b%d0%86%20%d0%94%d0%a1%d0%a2%d0%92%d0%86.pdf>
4. Судова експертологія : підруч. / за заг. ред. В.М.Тертишника. Харків: Право, 2021. 280 с.
URL: https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4488&download_id=1495
5. Судові експертизи в процесуальному праві України: навч. посіб. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 424 с.
URL: <https://lira-k.com.ua/preview/12767.pdf>
6. Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учеб.-практ. пособие. Харьков: Эспада, 2005. 544с.
URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/SHERBAKOVSKIY_2005.pdf
7. Щербаковский М. Г. Судова експертологія : посібник. Харків, ХНУВС. 2009.. 190 с.
8. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В деле, 2015. 560 с.
URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6020/Provedenni>

[a%20ta%20vykorystannia%20sudovykh%20ekspertyz%20u%20kryminalnomu%20provadzhenni_monohrafiia_M%20H%20Shcherbakovskyi_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://dduvs.in.ua/wpcontent/uploads/files/Structure/library/student/monogr.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с.

URL:<https://dduvs.in.ua/wpcontent/uploads/files/Structure/library/student/monogr.pdf>

ТЕМА 8. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Семінарське заняття :

Час проведення: 2 години денна форма..

Місце проведення: навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Проведення експертиз у кримінальному судочинстві.
2. Призначення судової експертизи в експертну установу.
3. Структура постанови (ухвали) про призначення судової експертизи.
4. Проведення експертизи в адміністративному та цивільному судочинстві.
5. Експерт з питань права в цивільному та адміністративному процесах.
6. Керівник експертної установи та його повноваження.
7. Структура висновку експерта.

Методичні вказівки:

Навчальна мета заняття: формування знань предмет, об'єкти, методики судових експертиз; структуру постанови про призначення судової експертизи та висновку експерта; оцінку, перевірку та використання висновку експерта при розслідуванні злочинів. Експертиза призначається в ту експертну установу або підрозділ відомчої служби, які обслуговують територію органу розслідування. Слідчий направляє у відповідну установу постанову про призначення експертизи, організовує доставку об'єктів, необхідних для проведення дослідження і дачі висновку. Юридичною підставою проведення судово-експертного дослідження є постанова про призначення експертизи, яка на досудовому слідстві виноситься слідчим. Розглянути структуру постанови слідчого про призначення експертизи, яка три частини: вступну, описову і резолютивну.

У кримінальному судочинстві згідно ст. 242 КПК України експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права. Експерт залучається у разі наявності підстав для проведення експертизи за дорученням

сторони кримінального провадження. Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової. Експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 КПК України..

У цивільному та адміністративному процесі висновок експерта може бути підготовлений на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи (ст. 102 ЦПК України, ст. 101 КАС України). Суд призначає експертизу у справі за сукупності таких умов: для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо; сторонами (стороною) не надані відповідні висновки експертів із цих самих питань або висновки експертів викликають сумніви щодо їх правильності (ст. 102 ЦПК України, ст. 102 КАС України).

Експертом з питань права є обізнана особа, яка має науковий ступінь і є визнаним фахівцем у галузі права. Експерт в області права вирішує питання: 1) про застосування аналогії закону або аналогії права. 2) про зміст норм іноземного права відповідно до їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування у відповідній іноземній державі. Експертом з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Висновок експерта в галузі права не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер.

Керівник експертної установи організовує проведення експертизи. Керівник має право контролю за проведенням дослідженням, відповідністю застосовуваних методик сучасним вимогам і правильністю процесуального оформлення висновку експерта. Після завершення дослідження висновок експерта направляється ініціатору тільки через керівника експертної установи.

Під час підготовки до наступних навчальних питань слід звернути увагу на структуру висновку експерта, що передбачена кількома нормативно-правовими актами, за наявності ряду відмінностей у кількості структурних частин та їх назвах. Висновок експерта повинен розглядатися у двох аспектах. З одного боку, це письмовий документ, у якому описуються дослідницькі процедури, наводяться проміжні результати і обґрунтування кінцевих висновків. У висновку експерта логічно послідовно відображається весь хід і результати проведеного дослідження. З іншого боку, висновок експерта – це процесуальний документ, що повинен складатися відповідно до вимог кримінально-процесуального законодавства. Висновок експерта складається із трьох частин: „Вступу”, „Дослідження” і „Висновків”, а також може доповнюватися додатками.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. (зі змінами станом на 09.09.2021)

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004. Відомості Верховної Ради України, 2004. № 40-41, 42. Ст.492. (зі змінами станом на 09.09.2021)

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

3. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. Відомості Верховної Ради України, 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.. (зі змінами станом на 09.09.2021)

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

4. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991. Відомості Верховної Ради України, 1992. № 6. Ст. 56. (зі змінами станом на 09.09.2021)

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.

5. Експертизи у судочинстві України: посібник / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 504 с. URL: <https://lira-k.com.ua/preview/12767.pdf>.

6. Макаренко Е. І. Негодченко О. В. , Тertiшник Н. Н. Експертизи на досудовому слідстві: посібник. Днепропетровськ., 2001. URL:<http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2815/1/%d0%a2%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b8%d1%88%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20%d0%92.%20%d0%9c.%20%2c%20%d0%9d%d0%b5%d0%b3%d0%be%d0%b4%d1%87%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%9e.%20%d0%92.%2c%20%d0%9c%d0%b0%d0%ba%d0%b0%d1%80%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%95.%20%d0%86.%20%d0%84%d0%9a%d0%a1%d0%9f%d0%95%d0%a0%d0%a2%d0%98%d0%97%d0%98%20%20%d0%9d%d0%90%20%d0%94%d0%9e%d0%a1%d0%a3%d0%94%d0%9e%d0%92%d0%9e%d0%9c%d0%a3%20%d0%a1%d0%9b%d0%86%20%d0%94%d0%a1%d0%a2%d0%92%d0%86.pdf>

7. Судова експертологія : підруч. / за заг. ред. В.М.Тertiшника. Харків: Право, 2021. 280 с. URL:https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4488&download_id=1495

8. Судові експертизи в процесуальному праві України: навч. посіб. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 424 с. <https://lira-k.com.ua/preview/12767.pdf>

9. Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учеб.-практ. пособие. Харьков: Эспада, 2005. 544с.

URL:https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/SHERBAKOVSKIY_2005.pdf

10. Щербаковский М. Г. Судова експертологія : посібник. Харків, ХНУВС. 2009.. 190 с.

11. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В деле, 2015. 560 с. URL:http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6020/Provedenni%20ta%20vykorystannia%20sudovykh%20ekspertyz%20u%20kryminalnomu%20provozhdzhenni_monohrafiia_M%20H%20Shcherbakovskyi_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y

ТЕМА 9. ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Семінарське заняття

Час проведення: 2 години денна форма.

Навчальні питання:

1. Етап підготовки і призначення судової експертизи.
2. Етап провадження експертизи судовим експертом.
3. Заключний етап проведення експертизи.
4. Дослідження, оцінка та перевірка висновку експерта.

Методичні вказівки:

Слід з'ясувати, що проведення експертизи, як слідча дія, складається із трьох етапів: підготовки і призначення експертизи слідчим; проведення дослідження експертом; дослідження, оцінки і перевірки висновку експерта слідчим. Кожний етап відрізняється суб'єктом проведення, має різну мету, реалізується різними способами і може бути деталізований на ряд стадій.

Підготовка матеріалів для проведення експертизи являє собою систему процесуальних, організаційно-тактичних і технічних дій по збиранню, підготовці і оформленню необхідних для проведення експертизи об'єктів експертного дослідження. Важливу допомогу в підготовці до проведення експертизи здійснює залучений слідчим згідно зі ст. 71 КПК України до участі в проведенні слідчих дій спеціаліст. Стадії підготовки до проведення судової експертизи включають: Прийняття слідчим рішення про проведення експертизи; визначення предмету експертизи, тобто фактичних даних, що потрібно встановити у кримінальному провадженні; визначити конкретний об'єкт експертизи; визначення процесуального виду експертизи та за спеціальними знаннями; черговості проведення декількох експертиз. часу проведення експертизи; підготовка об'єктів для проведення експертизи; вибір державної судово-експертної установи (служби) або приватного експерта.

Проведення експертизи судовим експертом включає як обов'язкові, так і факультативні стадії. Експерт вправі заявити слідчому клопотання про надання додаткових матеріалів для проведення експертизи, про уточнення питань і вихідних даних, проведення слідчих дій з його участю. Якщо представлені матеріали задовольняють необхідні вимоги, проводиться науково-обґрунтоване дослідження представлених на експертизу об'єктів. Процедура проведення судової експертизи закінчується складанням висновку експерта.

Останнє питання стосується проблем використання висновку експерта у розкритті та розслідуванні злочинів. Необхідно зрозуміти, які сторони злочину можуть бути встановлені шляхом проведення судової експертизи, як експертні висновки використовуються у доказуванні.

Заклучний етап проведення експертизи так само, як і попередні, складається зі стадій, які послідовно змінюють одна одну. Після одержання досліджених об'єктів і висновку експерта слідчий обов'язково повинен його дослідити, оцінити і при необхідності перевірити, виходячи із встановлених кримінально-процесуальним законом загальних принципів оцінки доказів.

Оцінка висновку експерта породжує певні правові наслідки. У тому випадку, коли за результатами оцінки висновку експерта у слідчого виникають сумніви відносно повноти, вірогідності, обґрунтованості проведеного дослідження, він здійснює його перевірку шляхом призначення додаткової або повторної експертизи, проведенням допиту експерта.

Критична оцінка висновку експерта може виявити недоліки проведеної експертизи. Вони можуть бути пов'язані з порушеннями вимог процесуального закону, недостатнім обґрунтуванням висновків експерта, неповнотою проведеного дослідження, неясністю використаних у висновках формулювань. Сумнів можуть викликати кваліфікація, компетентність і об'єктивність експерта.

Література:

1. Експертизи у судочинстві України: посібник / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 504 с.
URL: <https://lira-k.com.ua/preview/12767.pdf>
2. Клименко Н. І. Судова експертологія. Курс лекцій. Київ: Видавничий дім «Ін-Юре»: 2007. 528 с.
3. Макаренко Е. І. Негодченко О. В., Тertiшник Н. Н. Експертизи на досудовому слідстві: посібник. Днепропетровськ., 2001.
URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2815/1/%d0%a2%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b8%d1%88%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20%d0%92.%20%d0%9c.%20%2c%20%d0%9d%d0%b5%d0%b3%d0%be%d0%b4%d1%87%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%9e.%20%d0%92.%2c%20%d0%9c%d0%b0%d0%ba%d0%b0%d1%80%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%95.%20%d0%86.%20%d0%84%d0%9a%d0%a1%d0%9f%d0%95%d0%a0%d0%a2%d0%98%d0%97%d0%98%20%20%d0%9d%d0%90%20%d0%94%d0%9e%d0%a1%d0%a3%d0%94%d0%9e%d0%92%d0%9e%d0%9c%d0%a3%20%d0%a1%d0%9b%d0%86%20%d0%94%d0%a1%d0%a2%d0%92%d0%86.pdf>
4. Судова експертологія : підруч. / за заг. ред. В.М.Тертишника. Харків: Право, 2021. 280 с. URL: https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4488&download_id=1495
5. Судові експертизи в процесуальному праві України: навч. посіб. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 424 с. <https://lira-k.com.ua/preview/12767.pdf>
6. Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учеб.-практ. пособие. Харьков: Эспада, 2005. 544с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/SHERBAKOVSKIY_2005.pdf
7. Щербаковский М. Г. Судова експертологія : посібник. Харків, ХНУВС. 2009.. 190 с.
8. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В деле, 2015. 560 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6020/Provedenni%20ta%20vykorystannia%20sudovykh%20ekspertyz%20u%20kryminalnomu%20p>

rovadzhenni_monohrafiia_M%20H%20Shcherbakovskyi_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y

ТЕМА 10. ДОСЛІДЖЕННЯ, ОЦІНКА ТА ПЕРЕВІРКА ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА

Семінарське заняття

Час проведення: 2 години.

Місце проведення: навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Поняття дослідження, оцінки, перевірки висновку експерта.
2. Формальна (логіко-процесуальна) оцінка висновку експерта.
3. Змістовна (спеціальна) оцінка висновку експерта.
4. Документи, в яких відображені результати оцінки висновку експерта.
5. Напрями використання висновку експерта

Методичні вказівки:

Слід ретельно розглянути обсяг і сутність оцінки висновку експерта для прийняття його як джерела доказів у кримінальній справі. Необхідно зрозуміти, що таке оцінка допустимості, належності, наукової обґрунтованості висновку експерта.

В ході заняття з'ясовується поняття дослідження та оцінки висновку експерта як завершальної стадії дослідження, мета дослідження і оцінки висновку експерта, рівні дослідження і оцінки. Дослідження висновку експерта являє собою безпосереднє вивчення тексту висновку і сприйняття ілюстративного матеріалу. Слідчим аналізується висновок експерта для з'ясування, пізнання його змісту, отримання інформації, що міститься в ньому. Оцінка висновку експерта – це розумова діяльність, здійснювана для встановлення допустимості і належності його як доказу, а також вірогідності і доказового значення фактів і обставин, для встановлення яких призначена експертиза, визначення форм і шляхів його використання в доказуванні.

Розглядається формальна (логіко-процесуальна) дослідження і оцінка висновку експерта. Визначення процесуального порядку проведення експертизи. Визначення відповідності направлених на експертизу об'єктів, що надійшли в розпорядження експерта, і досліджених ним у ході проведення експертизи. Встановлення повноти і обсягу проведеного експертного дослідження, ясності кінцевих висновків. Визначення логічної обґрунтованості висновків експерта. Визначення належності виявлених експертом фактичних даних розслідувань кримінальній справі. Встановлення відповідності висновків експерта іншим доказам, що є у справі. Спеціальне дослідження і оцінка висновку експерта включає визначення наукової обґрунтованості підсумкових висновків експерта і його компетентності.

Слід зрозуміти сутність спеціального дослідження і оцінка висновку експерта. Визначення достатньої кількості представлених на експертизу об'єктів для вирішення поставлених питань. Оцінка доброякісності

представлених об'єктів, правильності вихідних даних. Оцінка доцільності, правомірності і наукової обґрунтованості застосованої експертом методики (методу) дослідження. Оцінка повноти проведеного дослідження. Оцінка правильності опису і інтерпретації встановлених ознак об'єктів. Оцінка наукової обґрунтованості проміжних і підсумкових висновків. Визначення компетентності експерта.

На основі вивченого матеріалу у студентів повинні сформуватися вміння провести оцінку висновку експерта. Оцінка висновку експерта відображається у таких документах: постанова про призначення нової експертизи (ст. 242 КПК); протокол допиту експерта (ст. 224 КПК); постанова про закриття кримінального провадження (ст. 284 КПК); обвинувальний акт (ст. 291 КПК); клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру (ст. 292 КПК).

Готуючись до третього навчального питанням, студенти повинні засвоїти мету й сутність такої слідчої дії, як допит експерта та її відмінність від допиту інших учасників процесу. Метою допиту експерта є одержання слідчим роз'яснення або доповнення раніше даного висновку. Експерта вправі допитувати тільки у відношенні проведеного ним дослідження, яке завершилося дачею висновку. Видається, що допит припустимо проводити і відносно повідомлення експерта про неможливість дати висновок. Допит експерта не є обов'язковою дією. Експерт роз'яснює і доповнює висновок від свого імені на підставі раніше проведених досліджень.

Література:

1. Клименко Н. І. Судова експертологія. Курс лекцій. Київ: Видавничий дім «Ін-Юре»: 2007. 528 с..
2. Судова експертологія : підруч. / за заг. ред. В.М.Тертишника. Харків: Право, 2021. 280 с. URL:https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4488&download_id=1495
3. Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учеб.-практ. пособие. Харьков: Эспада, 2005. 544с.URL:https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/SHERBAKOVSKIY_2005.pdf
4. Щербаковский М. Г. Судова експертологія : посібник. Харків, ХНУВС. 2009.. 190 с.
5. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В деле, 2015. 560 с. URL:http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6020/Provedennia%20ta%20vykorystannia%20sudovykh%20ekspertyz%20u%20kryminalnomu%20provadzhenni_monohrafiia_M%20H%20Shcherbakovskyi_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y

3. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Нормативно-правові акти

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (станом на 09.09.2021) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.
2. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах [Електронний ресурс] : постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.1997 р. № 8 (із змінами і доповненнями, внесеними постановою Пленуму Верховного Суду України від 25 травня 1998 р.) № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97#Text>
3. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 1343 від 03.11.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15#Text>
4. Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: наказ Міністерства внутрішніх справ України № 1339 від 3.11.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text>
5. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змінами станом на 09.09.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>
6. Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 17.07.2017 № 591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text>
7. Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України.: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.1995 р. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95#Text>
8. Порядок проведення судово-психіатричної експертизи: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 8 жовтня 2001 року № 397. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95#Text>
9. Про організацію судово-психіатричної експертизи в Україні: наказ МОЗ України від 2 грудня 2013 року № 1058. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1058282-13#Text>
10. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. (зі змінами станом на 09.09.2021) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
11. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004. Відомості Верховної Ради України, 2004. № 40-41, 42. Ст.492. (зі

змінами станом на 09.09.2021) URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

12. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. Відомості Верховної Ради України, 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.. (зі змінами станом на 09.09.2021) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

13. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991. Відомості Верховної Ради України, 1992. № 6. Ст. 56. (зі змінами станом на 09.09.2021) URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.

Основна

14. Експертизи у судочинстві України: посібник / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 504 с. URL: <https://lira-k.com.ua/preview/12767.pdf>

15. Клименко Н. І. Судова експертологія. Курс лекцій. Київ: Видавничий дім «Ін-Юре»: 2007. 528 с.

16. Макаренко Е. І. Негодченко О. В., Тertiшник Н. Н. Експертизи на досудовому слідстві: посібник. Днепропетровськ., 2001. URL:<http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2815/1/%d0%a2%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b8%d1%88%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20%d0%92.%20%d0%9c.%20%2c%20%d0%9d%d0%b5%d0%b3%d0%be%d0%b4%d1%87%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%9e.%20%d0%92.%2c%20%d0%9c%d0%b0%d0%ba%d0%b0%d1%80%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%95.%20%d0%86.%20%d0%84%d0%9a%d0%a1%d0%9f%d0%95%d0%a0%d0%a2%d0%98%d0%97%d0%98%20%20%d0%9d%d0%90%20%d0%94%d0%9e%d0%a1%d0%a3%d0%94%d0%9e%d0%92%d0%9e%d0%9c%d0%a3%20%d0%a1%d0%9b%d0%86%20%d0%94%d0%a1%d0%a2%d0%92%d0%86.pdf>

17. Судова експертологія : підруч. / за заг. ред. В.М.Тertiшника. Харків: Право, 2021. 280 с. URL:https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4488&download_id=1495

18. Судові експертизи в процесуальному праві України: навч. посіб. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 424 с. <https://lira-k.com.ua/preview/12767.pdf>

19. Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование: учеб.-практ. пособие. Харьков: Эспада, 2005. 544с. URL:https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/SHERBAKOVSKIY_2005.pdf

20. Щербаковский М. Г. Судова експертологія : посібник. Харків, ХНУВС. 2009.. 190 с.

21. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В деле, 2015. 560 с. URL:http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6020/Provedenni%20ta%20vykorystannia%20sudovykh%20ekspertyz%20u%20kryminalnomu%20provadzhenni_monohrafiia_M%20H%20Shcherbakovskyi_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Допоміжна

22. Методичний посібник для працівників органів досудового слідства з питань призначення та проведення судової експертизи / За заг. ред. П. В. Коляди. К: УВПД ГШ МВС України, 2008. 278 с.
URL:<https://ru.bglib.org/book/2985774/bdda32>

23. Пиріг І. В., Бідняк Г.С. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні: навч. посібник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 140 с.
URL:<https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3719/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%91%D1%96%D0%B4%D0%BD%D1%8F%D0%BA%20%D0%9F%D0%B8%D1%80%D1%96%D0%B3.pdf>

24. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с.
URL:<https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/monogr.pdf>

25. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни “Судова експертологія: поняття, структура, завдання, функції” (галузь знань 0304 “Право”, освітньо-кваліфікаційний рівень “Магістр”, спеціальність 8. 18010003 “Судова експертиза”) / уклад.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель, та ін. Харків: Національний університет “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2012. 24 с.
URL:https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/NMP_0074.pdf

Інформаційні ресурси

1. Міністерство юстиції України: https://minjust.gov.ua/legal_expertise
2. Київській науково-дослідний інститут судових експертиз МЮ України: URL:<https://kndise.gov.ua/>
3. Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» МЮ України: URL:<https://www.hniise.gov.ua/>
4. Науково-дослідний центр судової експертизи з питань інтелектуальної власності МЮ України URL:<https://intelekt.org.ua/>
5. Судова незалежна експертиза Україна: URL:<https://ekspertiza.com.ua/uk>
6. Незалежний інститут судових експертиз: URL:<https://nise.com.ua/>
7. Незалежний інститут судових експертиз:<https://nise.com.ua/>